

## СЛЕДДИПЛОМНАТА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ ПО АРХИВИСТИКА – НАДГРАЖДАЩО ОБУЧЕНИЕ НА СЛУЖИТЕЛИ ОТ ДЪРЖАВНИТЕ АРХИВИ

*Светлана Кръстева, Държавен архив – Видин*

Да пристъпя към подготовката на настоящото съобщение ме подтикна убеждението, че за успешно реализиране в професията на архивиста е необходимо целенасочено специализирано обучение.

Понастоящем статутът на експертните длъжности от специализираната администрация на Държавна агенция „Архиви“ (ДАА), които са държавни служители, и Законът за Държавния служител<sup>1</sup> дават възможност в архивите да постъпват служители с различно стартово образование – образователен ценз, като същите имат право на професионална квалификация<sup>2</sup>. В тази връзка, както е известно, Институтът по публична администрация (ИПА) изготвя съответни програми и провежда курсове, но за професионалната подготовката на *архивист* трябва да се предлага надграждащо обучение именно по *Архивистика*.

За служителите в архивната система през периода 1976–1989 г. са проведени четири следдипломни специализации по конкретни теми: *Информатика* (1976–1977); *Единна държавна система за деловодство – ЕДСД* (1978–1979); *Прилагане на ЕДСД* (1979–1980); *Документационна дейност на учрежденията* (1987–1989)<sup>3</sup>. А през 1995–1996 г. Учебният план на тогавашната специализацията *Архивистика* в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ през 1995–1996 г., която организира по искане на държавните архиви следдипломна квалификация за служителите им, в която бях включена и аз, предлага сравнително по-широк кръг профилирани дисциплини, осигуряващи необходимите знания за професията *архивист*. Самото обучение на курсистите ще разгледам по-нататък в изложението си.

\* \* \*

Спомням си, че моят първи работен ден в Държавен архив – Видин беше на 19 октомври 1989 г. По традиция бях представена на колегите, показаха ми и архива, в това число и бюрото, на което щях да работя.

През първите дни основната ми задача бе да чета една дебела книга – добре познатият на всички колеги *Методически кодекс* (1982)<sup>4</sup>, и по този начин на практика да се *самообучавам*. Последва възлагане на конкретни задачи и продължаващо обучение в процеса на работата от страна на по-опитните колеги, а също и спазване на установените по онова време норми за количество и време, определени за всеки архивен процес и дейност. В резултат в течение на 2–3 месеца успях да преодоля тъгата си по нереализираната мечта да стана учител. Същевременно, започна да ми става интересно, ще повече, че при необходимост получавах помощ от колеги, също без професионално образование и квалификация по архивистика, но с по-продължителен стаж, натрупан практически опит и принос за развитието на ДА – Видин. Това бяха директорът Димитър Попов, Людмила Чупренска (вече пенсионер, но продължаваща да работи по договор при нас), главните специалисти - Зора Ангелова и Лиляна Димитрова.

През 1992 г. Главно управление на архивите при Министерския съвет (ГУА при МС) проведе и 5-дневен квалификационен курс за *ново назначени архивисти* от цялата страна с до 5-годишен стаж. По тези критерии от нашия архив участвахме трима души. За разлика от курсовете за новоназначени служители в държавната администрация, които днес се провеждат по линия на ИПА, въпросният квалификационен курс беше изцяло насочен към архивната теория и практика. Трябва да се отбележи, че всъщност курсът спомогна сами да осъзнаем слабата си теоретична подготовка и необходимостта от по-задълбочено и системно навлизане в науката за архивите (*Архивология*).

Както споменах, такава възможност ни се предостави от ръководството на ГУА при МС. По-конкретно, на 12 ян. 1994 г. се получи писмо от управлението<sup>5</sup>, с което архивите се уведомяваха за инициативата на ГУА, съвместно с катедра *Архивистика и помощни исторически дисциплини* – Исторически факултет, СУ, да се организира *18-месечна специализация за архивисти с висше образование*.

Кандидатите за предстоящото обучение трябваше да проявяват интерес към теоретико-методическите въпроси на съвременното архивно дело.

Също така, поставено е изискване те да не са по-възрастни от 42–45 години, както и предстоящото им обучение да не затруднява работата на архива.

Освен посочената специализация, със същото писмо ръководството на ГУА информира, че при възможност ще бъдат организирани и краткосрочни курсове и *индивидуални специализации (45-дневни и тримесечни)* по отделни дисциплини.

Що се отнася до предлаганото обучение по архивистика в СУ, същото е с хорариум от 360 учебни часа, разпределени в два семестъра, или приблизително 20 присъствени дни на курсистите, което всъщност е заочна форма на обучение под формата на следдипломна университетска специализация. Първият семестър/блок включва учебни дисциплини, свързани с архивната теория и методика: *Архивознанието като научна дисциплина и развитието му в България; Възникване и еволюция на архивните документи и архивните институции; Конституционно устройство и институционно изграждане на българската държава; Юридически аспекти на комплектуването, използването и публикуването на архивни документи; Архивни процеси и дейности - организация и методическото им осигуряване; Информационна система на архивите и архивни справочници*. А вторият блок обхваща т. нар. *помощни исторически дисциплини/специални исторически дисциплини*, методическият инструментариум на които намира широко приложение в практическата работа на архивистите. Става въпрос за: *Изворознание, Историческа хронология, Историческа метрология, Палеография, Генеалогия, Дипломатика, Сфрагистика, Археография* и др.

След семестриалното обучение се предвиждат и допълнителни консултации за разработване и защита на дипломна теза от всеки участник, под ръководството на университетски преподавател.

При тези условия двама служители на Държавен архив – Видин проявихме интерес към специализацията, Мария Новакова и аз.

На 2 август 1994 г. между ГУА и СУ „Св. Климент Охридски“ е сключен договор за обучение на 13 души архивисти. Програмата обаче, за разлика от първоначалния замисъл, е редуцирана на два семестъра с общо 180 часа за 20 учебни дни. В съответния учебен план са включени осем профилирани дисциплини със следните лектори и хорариум:

1. *Документознание*, 20 ч. лекции – гл. ас. Румен Донков<sup>6</sup>;
2. *История на архивите*, 20 ч. лекции – доц. Андриана Нейкова<sup>7</sup>;
3. *Формиране на Държавния архивен фонд (ДАФ)*, 25 ч. лекции – доц. д-р Стефка Петкова<sup>8</sup>;

4. *Информационна система на архивите*, 20 ч. лекции – доц. д-р Стефка Петкова;

5. *Специални документи и архиви*, 20 ч. лекции – к. и. н. Марияна Пискова<sup>9</sup>;

6. *Съхранение на архивните документи*, 25 ч. лекции – инж. Майя Бурмова<sup>10</sup>;

7. *Археография*, 25 ч. лекции – доц. Андриана Нейкова;

8. *История на държавните институции*, 25 ч. лекции – гл. ас. Румен Донков.

Четири от посочените дисциплини приключват с полагане на изпити<sup>11</sup>, а останалите – със зачоти<sup>12</sup>.

Стойността на обучението на всеки курсист по действащите тогава нормативи е 5 066 лв., такса, която се заплаща от бюджета на ГУА при МС. На основание чл. 229 от Кодекса на труда и договора между ГУА и Софийския университет, директорите на държавните архиви се задължават да сключат договори<sup>13</sup> със своите участници в следдипломната специализация. Съгласно договора, задълженията на последните са да участват пълноценно в учебния процес и успешно да завършат курса. В противен случай следва те да възстановят таксата, заплатена от ГУА. Също така, курсистите трябва да продължат да работят в архива, като прилагат наученото.

А регламентиранията права на всеки курсист в рамките на съответния договор са: *да ползва за времето на обучението си 25 дни платен отпуск за явяване на занятия и изпити и 30 работни дни платен отпуск за подготовка и защита на дипломна работа; има право на пътни и дневни в съответствие с изискванията на наредбата за командировки, които се поемат от бюджетите на съответните архиви.*

На 3 февруари 1995 г. в аудитория №43 на Историческия факултет при Софийски университет официално стартира разглежданата следдипломна специализация по Архивистика<sup>14</sup>. Съставът на специализантите е общо 15 души – по двама служители от ЦДА, архивите във Видин, Благоевград и Смолян, и по един курсист от ДА – София, Враца, Монтана, Силистра и Търговище. Към групата се присъединяват още двама служители съответно от Централния военен архив – Велико Търново (който тогава все още не е част от държавните архиви), и от Военния архив при Министерството на отбраната.

Университетските специалности на курсистите са различни – *История, Българска филология, Педагогика, Икономика, Строително инженерство.*

Чрез участието в специализацията по *Архивистика* получихме – теоретични знания, общуване с учени, преподаватели в областта, които ни предадоха любовта си към архивите, а също и насочиха, и доразвиха интересите ни към теоретичната архивистика.

Подготовката за всеки изпит изискваше издирване и запознаване със значителна като обем специализирана литература. Придобитите знания и компетентности ни дадоха възможност впоследствие да участваме пълноценно в решаването на проблеми и въпроси с фондирането и класификацията, систематизирането и обработката, използването и популяризирането, които съпътстваха работата ни в архивите.

В началото на 90-те години настъпилата промяна в обществените отношения и света налагаха преосмисляне и изчистване на методиката, освобождаване от идеологизирането ѝ в предходния тоталитарен период. Необходими ни бяха системни знания относно историята, развитието и съвременната организация на архивите, включително и българските архиви, както и за принципите, теориите и постиженията в областта на теоретичната архивистика. Не бива да пропускам и възможността по време на обучението да се запознаем с ведомствени архиви, сред които *Златният фонд на БНР*, *Архивът на Националната телевизия*, *Архивът на Националната филмотека* и *Архивът на Националната фотографска агенция* (закрит през 2000 г.).

Според интересите и направлението, в което работеше всеки от нас, подготвихме дипломните си тези. Лично аз, бях заинтригувана от възможностите, които предоставя реконструкцията на архивен фонд с помощта на архивния справочник от вида *идеален опис*, като за целта използвах опита си от работата с личния фонд на Найчо Цанов – адвокат и политик. Напътствана и подкрепена от научния ми ръководител проф. Андриана Нейкова, разработих темата: *Личен архивен фонд на Найчо Цанов, съхраняван в Държавния архив – Видин – придобиване, обработка и използване*. Втората глава беше свързана с издирване, описване, систематизиране в единна класификационна схема с цел съставяне *идеален опис на архива му*, съхраняван на практика в различни архивни и неархивни институции: *Български исторически архив*, *Централен държавен архив*, *Научен архив на БАН*, *Държавен архив* и *Исторически музей – Видин*.

Трябва да отбележа, че при рецензирането на опис за издаване<sup>15</sup> терминът *идеален опис*, който не се среща в методическите изисквания, беше заменен с термина *опис на документалното наследство*.

Мария Новакова, която през периода на специализацията ни имаше служебни задачи за комплектуване и обработка на документите на ликвидиращите се *Трудово-кооперативни земеделски стопанства*, подготви дипломна работа на тема *Документирането в отрасъл „Селско стопанство“ и архивирането на документите с историческа стойност*, с научен ръководител проф. Стефка Петкова.

Дипломните тези курсистите защитиха през май 1996 г. По този повод Ръководството на ГУА организира тържество за раздаването на свидетелствата за специализация и правоспособност, което се проведе в Деня на професионалния празник на българските архивисти – 10 октомври 1996 г.

Част от дипломните разработки (изцяло или редуцирани) се публикуваха в списание *Архивен преглед* (Вж. Приложение).

\* \* \*

*В заключение:* Участниците в проведената през периода 1995–1996 г. специализация по *Архивистика* в СУ получихме възможност за утвърждаване в професията, за да се чувстваме на мястото си, а също професионални контакти и приятелства, които поддържахме все още. Към днешна дата и след 21 години от успешно дипломирането се курсисти в системата на архивите работят: един директор на Дирекция „Регионален държавен архив“, трима началник-отдели, трима главни експерти. Извън Държавна агенция „Архиви“, един от курсистите е началник-отдел „Архив“ в Министерството на вътрешните работи, както и доскоро един колега беше началник на *Осигурителен архив* на Териториално подделение на НОИ.

Благодарни сме на възможността, която ни беше предоставена от ръководството на ГУА, в лицето по онова време на неговия председател проф. Стефан Дойнов, и от директора на Държавен архив – Видин – г-жа Лиляна Димитрова, която съдейства за повишаване на професионалната квалификация едновременно на двама от служителите си. Благодарни сме и на преподавателите си. Смятам, че ще изразя мнението на много наши новоназначени колеги за необходимостта от специализирана квалификация, която да им донесе увереност и успешна професионална реализация в архивите. Нужно е и Държавна агенция „Архиви“ да има необходимите ресурси и инициативи в тази насока, за да може да ги подпомага и да съдейства за израстването им в професията.

## Приложение

### Списък на дипломните тези на участници в следдипломната специализация по Архивистика 1995–1996 г. и публикации по тях

Списъкът е изготвен по данни от архива на Софийския университет, архивни фондове на държавните архиви, сп. „Архивен преглед“.

Анна Динева, ДА – Монтана, научен ръководител Стефка Петкова: „Архивното дело в Канада през втората половина на ХХ век“, Университетски архив на СУ „Св. Климент Охридски“ (УА на СУ); Динева, А. Архивното дело в Канада през втората половина на ХХ век. – АПр., 1997, кн. 3–4, с. 52–61.

инж. Асен Гръменов, ЦДА, научен ръководител Майя Бурмова: „Архивни сгради“, УА на СУ.

Венета Стефанова, ДА – Враца, научен ръководител Стефка Петкова: „Бубарството във Врачански окръг 1896–1985 г. (преглед на документи в Държавен архив – Враца)“, УА на СУ; Стефанова, В. Бубарството във Врачански окръг 1896–1985 г. – АПр., 1996, кн. 1–2, с. 30–39.

Галя Русева, ДА – Търговище, научен ръководител Майя Бурмова: „Автоматизирана система на архивите. Състояние и проблеми при изграждането на автоматизираната информационна система на архивите в Държавен архив – Търговище на сегашния етап“, УА на СУ; Русева, Г. Състояние и проблеми при изграждането на автоматизираната информационна система на архивите в Държавен архив – Търговище. – АПр., 1996, кн. 1–2, с. 23–30.

подп. Димчо Димов, ЦВА – Велико Търново, научен ръководител Румен Донков: „Усъвършенстване и подготовка за издаване на инв. оп. № 1 на Фонд № 40 – Щаб на действащата армия (1912–1945 г.)“ УА на СУ; Усъвършенстван инвентарен опис № 1 на Ф. 40 – Щаб на Действащата армия (1912–1945 г.), В. Търново, 1999 г. Научно-справочна библиотека – ЦВА, инв. № 16910.

Екатерина Недевска, ЦВА–София, научен ръководител Марияна Пискова: „Военен кино-фоно-фото архив (структура, функции, състав)“, УА на СУ.

Емилия Петрова, ДА – Благоевград. Петрова, Е. Машиночитаеми архиви в българските банки. АПр., 1997, кн. 1–2, с. 67–75.

*Ели Попова*, ДА – Смолян, научен ръководител Андриана Нейкова: „Проблеми на комплектуването, състоянието и използването на личните фондове в Държавен архив – Смолян“, ДА – Смолян, Ф. 1266, оп. 5, а. е. 46.

*Красимира Чакърова*, ДА – Смолян, научен ръководител Андриана Нейкова: „Културно-информационната дейност на Държавен архив – Смолян през периода 1963–1993 г.“, УА на СУ.

*Любима Петрова*, ДА – Благоевград, научен ръководител Румен Донков: „Солунската гимназия“, УА на СУ; *Петрова, Л.* Националната хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ – Благоевград – наследник и продължител на Солунската българска гимназия. АПр., 1997, кн. 1–2, с. 57–67.

*Мария Новакова*, ДА–Видин, научен ръководител Стефка Петкова: „Документирането в отрасъл „Селско стопанство“ и архивирането на документите с историческа стойност“. УА на СУ; ДА – Видин, Ф. 839, оп. 3, а. е. 242; *Новакова, М.* Актуални проблеми при експертизата на ценността на документите на аграрните структури. АПр., 1996, кн. 3–4, с. 65–70.

*Светлана Кръстева*, ДА – Видин, научен ръководител Андриана Нейкова: „Личен архивен фонд на Найчо Цанов, съхраняван в Държавния архив – Видин – придобиване, обработка и използване“, УА на СУ; ДА – Видин, Ф. 839, оп. 3, а. е. 241; Найчо Цанов (1857–1923), опис на документалното му наследство, съхранявано в Държавен архив – Видин, Исторически музей – Видин, Централен държавен архив, Български исторически архив при Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Научен архив на БАН. Състав. *Св. Кръстева*, Видин, Печатница „Аворе“, 1999. 94 с. Рецензенти: Бойка Дзипалска и Ира Георгиева.

*Сийка Колева*, ДА – София, научен ръководител Стефка Петкова: „Българските архиви и приватизационния процес – проблеми“, УА на СУ.

*Юлия Кюшелиева*, ДА – Силистра, научен ръководител Андриана Нейкова: „Граничното паспортно бюро в Силистра като държавна институция и фондообразувател на държавен архив (1940–1944 г.)“, УА на СУ; *Кюшелиева, Ю.* Граничното паспортно бюро в Силистра (1940–1944). АПр., 1996, кн. 3–4, с. 71–83.

## Бележки

<sup>1</sup> Закон за държавния служител (обн. ДВ, бр. 67 от 27 юли 1999 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 105 от 30 декември 2016 г.), чл. 2, чл. 7, чл. 10.

<sup>2</sup> Пак там, чл. 35, ал. 1–8.

<sup>3</sup> Вж. Пискова, М. Следдипломна специализация по архивистика 1995/1996 г. АПр., 1996, кн. 1–2, с. 22–23.

<sup>4</sup> Методически кодекс на Главно управление на архивите при Министерски съвет. Съст. Ст. Петкова и др. София: Главно управление на архивите при Министерски съвет, Издателство и печатница при комитета по единна система за социална информация при Министерския съвет, 1982, 721 с.

<sup>5</sup> ДА – Видин, Ф. 839 – Окръжен държавен архив – Видин, оп. 3, а. е. 52, л. 1–2.

<sup>6</sup> Доц. д-р Румен Донков (25 април 1946 г.–10 март 2017 г.).

<sup>7</sup> Проф. д-р Андриана Нейкова.

<sup>8</sup> Проф. д. и. н. Стефка Петкова.

<sup>9</sup> Доц. д-р Марияна Пискова, Правно-исторически факултет на Юго-западен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

<sup>10</sup> Майя Бурмова – Велчева, асистент в Катедра: „Архивно-документално наследство и културономия“ на Университета по библиотекознание и информационни технологии.

<sup>11</sup> История на архивите, Формиране на ДАФ, Информационна система на архивите, Съхранение на архивните документи.

<sup>12</sup> Документознание, Специални документи и архиви, Археография, История на държавните институции.

<sup>13</sup> ДА – Видин, Ф. 839, оп. 3, а. е. 52, л. 6.

<sup>14</sup> ДА – Видин, Ф. 839, оп. 3, а. е. 52, л. 3–4.

<sup>15</sup> *Кръстева, Св.* Найчо Цанов (1857–1923), опис на документалното му наследство, съхранявано в Държавен архив – Видин, Исторически музей – Видин, Централен държавен архив, Български исторически архив при Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Научен архив на БАН. Видин – Печатница „Аворе“. 1999, 94 с. Рецензенти: Бойка Дзипалска и Ира Георгиева.